

Det forhadte budskab

Oplæg på CIPs konference
40 års arbejde med sprog
i uddannelsessektoren

Frans Gregersen
2.11. 2023

KØBENHAVNS UNIVERSITET

Oversigt

- Opstilling af brikkerne til puslespillet: Indvandring, normativ og deskriptiv sprogforskning; tosprogethed
- Det forhadte budskab
- Forudsætninger fra forskningen: systemlingvistiske, funktionalistiske og sociolingvistisk blikke på tosprogethed og modersmål
- Forskning og politik
- Dilemmaer: Hvad skal skolen?

Argumentet

- Alle børn har (mindst) ét modersmål/førstesprog
- For danske børn i udlandet er den officielle ideologi at det er vigtigt at holde fast på deres danske førstesprog – det skal de støttes i
- For børn i Danmark der ikke har dansk som førstesprog, er det derimod *et forhadet budskab* for det vil forhindre total assimilation dvs overgang til etsyprogethed, hvis det bliver ved
- Problemstillingen er en underafdeling af den store diskussion om hvorvidt flerkulturelle samfund nødvendigvis har kurs mod opløsning eller snarere hænger stærkere sammen end monokulturelle
- Men den udgør også en udfordring for sprogforskningen: Hvor går grænsen mellem sprogforskning og politik? Og: Hvilke virkninger har forskellige (sprog)politikker?

Indvandringens historie i Danmark

- Efter anden verdenskrig kom Danmark (dvs dansk industri) ind i en højkonjunktur
- Der var brug for arbejdskraft og det medførte en udbygning af daginstitutioner så kvinderne kunne komme ud på arbejdsmarkedet
- - og import af arbejdskraft fra udlandet
- I første omgang var der tale om gæstearbejdermænd uden familie – de var derfor ikke til at se i institutionerne
- Men efterhånden kom familierne til, bl.a. gennem familiesammenføring
- Det betød en (i storbyerne efterhånden markant) stigning i antallet af børn og unge med et andet sprog end dansk som første sprog
- De børn mødte så uddannelsessystemet

Tosprogethed

- Tosprogethed som sådan er ikke et problem, faktisk satser det danske skolesystem på at uddanne børnene til *tosprogede* – nl. i dansk og engelsk. Så det er et officielt og anerkendt (måske uopnåeligt) mål
- Tosprogethed i denne forstand involverer et modersmålsfag og et *fremmedsprogsfag*, og det er forudsat at der undervises på modersmålet

MEN

- Når børn har et andet førstesprog end det der undervises på, står de anderledes stillet i forhold til skolesystemet end dem der bruger det samme sprog *både* som første sprog i familien *og* som skolesprog
- Her kan man sagtens diskutere hvad 'samme sprog' betyder
- Faktisk er en stor del af pointen ved at undervise at eleverne tilegner sig nye begreber og diskurser men igen – det forudsætter at de kan forstå hvad der siges: de kommer til det ukendte via noget kendt

Normativt og deskriptivt i sprogforskningen

- Deskriptivt: Vi konstaterer at noget er sådan og sådan: At der f.eks. ved et vist skæringspunkt tales mere end 200 forskellige førstesprog i danske familier (forudsat bestemte definitioner af 'sprog' og 'danske familier')
- Normativt: Det er korrekt at, det er bedre at etc.
- Sætningen: 'Forskningen viser at...' kan vise sig at være både deskriptiv og normativ. Beskrivelser hviler ganske ofte – måske altid – på et (ofte uerkendt) normativt grundlag
- Ofte deles det normative grundlag så bredt at man slet ikke lægger mærke til det (fred er bedre end krig, alle mennesker har ret til et godt liv etc)
- POLITIK er baseret på værdier og politisk debat opstår mellem forskellige værdiopfattelser – det er altså et udpræget normativt område
- Men politikerne har på nogle områder stor respekt for facts: økonomi!

Rettigheder

- Rettigheder er et juridisk konsekvensrigt ord, bare tænk på 'patientrettigheder'
- Hvis dem der ikke har et nordisk sprog, her dansk, som førstesprog, har **ret** til at få 'støtte til at udvikle deres modersmål', så betyder det - måske:
 - Såkaldt 'modersmålsundervisning' (i hvilket omfang?), dvs undervisning i eller om førstesproget
 - *Måske* almindelig undervisning med brug af førstesproget som undervisningssprog
 - Accept af at førstesproget tales i skolen - også selv om læreren ikke forstår det
 - I det mindste respekt for førstesproget (i form af en vis viden og accept hos underviserne)
 - Støtte til at udvikle tosprogede ordbøger og orienteringer om de forskellige førstesprog til de majoritetssprogstalende
 - Ret til at få tolket fra majoritetssproget til førstesproget og omvendt i livsvigtige situationer (hos lægen, på hospitalet, i retssalen, hos præsten)

To typer af forskning

- Minoritetssprog og majoritetssprog i samfundet: de forskellige førstesprog
- Minoriteternes variant af majoritetssproget: **dansk som andetsprog** (*i et vist omfang* kan dette sammenlignes med studiet af dansk som fremmedsprog)

To forskellige synspunkter inden for begge områder:

- *Det systemlingvistiske*: Hvilke konstruktioner er typiske for intersprog, hvilken rækkefølge tilegnes konstruktionerne i? etc.; denne tradition går for børnesprogsforskningens vedkommende i hvert fald tilbage til Roger Brown; Anne grundlægger vel den moderne videreførelse heraf med tilegnelse af dansk som andetsprog
- *Det sociolingvistiske*: Hvilke forskelle i magt og prestige er knyttet til forskellige varianter af – i dette tilfælde – dansk? denne forskning er på dansk grund introduceret af Inge Lise Pedersen og videreført af Tore Kristiansen og hans mange elever – den starter i dialekter og kommer først senere til andre lekter

Funktionalisme som forening

- Anne antyder flere steder at et funktionalistisk sprogsyn kan være det der forener det systemlingvistiske og det sociolingvistiske
- Det er også M.A.K. Hallidays og Ruqaiya Hasans synspunkt jf betegnelsen systemisk funktionel lingvistik (SFL)
- Internt-lingvistisk ses konstruktionerne som bidragende til at øge kommunikationspotentialitet eller afgørende modificere det; hvad kan sprogbrugeren effektivt meddele andre når hun *kan* konstruktionen?
- Eksternt-lingvistisk ses sprogformerne/lekterne/varieteteterne ud fra deres funktion i sociale praksisser: Hvordan ses de på, hvordan fungerer de?
- I forhold til vores problemstilling kan man pege på den shibboleth-funktion V2-reglen har:
- 'I morgen hun ikke kommer i skole'

Det lille og det store kredsløb

- Noam Chomsky lyttes til i offentligheden fordi han i det lille kredsløb af lingvister anses for at være en genial sprogforsker
- Hans status i det lille kredsløb gør at folk lytter til ham i det store kredsløb når han udtaler sig om noget helt andet end sprog – nemlig politik
- (Det har været et vigtigt spørgsmål for studier af Chomskyanismen om og i hvilken forstand der er en sammenhæng mellem Chomskys lingvistik og hans politik)
- For Anne Holmen og Jens Normann Jørgensen var problemstillingen en anden
- De mente – naturligvis – at deres **viden** om området **tosprogede børn og unge** skulle stilles til rådighed for debatten om uddannelse
- Men det var svært:

Anne om debatten

“Hovedproblemet er vel, at der ikke er gennemslag af fagligheden i den politiske diskurs. Der er tale om to forskellige diskurser som lever hver deres liv – helt uafhængigt af hinanden. Resultater af mange års forskning peger i én retning, og politikerne tager så beslutning om at gå i den modsatte retning. Alle har lov at have en mening om disse emner, og man behøver skam ikke at lade sig anfægte af fakta. Det mener jeg er dybt problematisk for et vidensamfund.”

Hvad viser forskningen så?

“Forskningen er helt klar, når det handler om modersmålets betydning for indlæring af såvel andet- som fremmedsprog. At blive tosproget med udgangspunkt i et veludviklet modersmål har en positiv virkning på børn og unges generelle og uddannelsesmæssige udvikling (Cummins 2000, Skutnabb-Kangas 2000, Horst 2006).” (Holmen, Kristjánsdóttir og Svendsen Pedersen i *Sprogforum* 43, 2008: 7

- Hvad skal konsekvensen være?

“Man kan sagtens holde fast i, at dansk er vores fælles sprog men samtidig åbne op for, at det også er positivt og naturligt at bruge flere sprog. Vi får hele tiden sovset den gammeldags nationalstatstanke indover vores sprogbrug. Ifølge den gængse sprogpolitik frygter man, at hvis alt ikke foregår på dansk hele tiden, så går tingene i opløsning. Der vil jeg hellere sige: Hvis vi ikke kommunikerer og forstår hinanden og ikke får alle bragt ind i den demokratiske diskussion, så går tingene først i opløsning.”

Dilemmaer

Hvis man tager udgangspunkt i at førstesprogene skal støttes og styrkes, hvilken sprogpolitik følger så heraf:

1. Rettigheder: *Hvem* skal have ret til modersmålsundervisning og hvor skal *lærerne* komme fra?

Alle der taler et sprog med XX talere? Lærerne skal uddannes i Danmark

2. Modersmålsundervisning: Hvor meget, hvordan og hvor længe? Ved siden af eller i stedet for?

I hvert fald nok til at opnå det vigtigste formål: respekt om og for det pågældende sprog

3. Undervisningssproget/Medium of Instruction: Skal der være skoler med andre sprog end dansk som undervisningssprog?

Man skal her være opmærksom på engelsk som undervisningssprog

4. Konsekvenser for curriculum: Skal det betyde noget for danskfaget (altså de majoritetstalendes modersmålsfag)?

Ja, der skal indføres undervisning i sprog på alle niveauer, dvs. i lingvistik

Den egentlige konklusion

Kære Anne

Til lykke med 40 års uforlignelig
indsats!